

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Fecr Yayınları: 269

SÜNNETİN
GÜNCELLEŞTİRİLMESİ
Nebevî Sünnetin Evrensel Dinamizmi: Tecdid ve Sünnet İhdası

Prof. Dr. Mustafa ERTÜRK

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
AYDAN BASIM ve YAYIM LTD. ŞTİ.
Örnek Sanayi Sitesi Alinteri Bulvarı
364. Sokak No: 4 Ostim/ANKARA
Tel: 0312.354 46 27-28

1. Baskı: Ekim 2018

ISBN: 978-605-9652-92-6

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

SÜNNETİN GÜNCELLEŞTİRİLMESİ

Nebevî Sünnetin Evrensel Dinamizmi: Tecdîd ve Sünnet İhdası

Mustafa ERTÜRK

Ankara 2018

Prof. Dr. Mustafa ERTÜRK

25. 04. 1964 yılında Kayseri'nin Yeşilhisar ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kayseri'de yaptı. 1980 senesinde Kayseri Lisesi'nden mezun oldu. 1982 yılında girdiği Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 1987 yılında mezun oldu. Aynı yıl Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Hadis

Bilim Dalı"nda yüksek lisansa başlayıp 1989 yılında Yüksek Lisans'ını tamamladı. 1989 yılında aynı bilim dalında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktora başladı ve 1995 yılında "Sahih-i Buhârî'deki Bazı Fiten Hadislerinin Metin Tenkidi Prensipleri Açısından Değerlendirilmesi" isimli teziyle doktorasını tamamladı. 1988-1989 yılları arasında İstanbul'da Özel Ortadoğu Lisesi'nde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenliği yaptı. 1989-1998 yıllarında İstanbul'da T.D.V. İslâm Araştırmaları Merkezi'nde (İSAM) Araştırmacı olarak görev yaptı. 1990-1991'de hem araştırma yapmak hem dil eğitimi için İngiltere'de (Londra ve Exeter) bulundu. 1998-1999'da Türkmenistan Mağtımku Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim görevliliği yaptı. 03.09.1999 yılında Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi'nde Yardımcı Doçent olarak göreve başladı. 07 Mayıs 2002'de Doçent ünvanını aldı. Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi'nde Dekan Yardımcılığı, Fakülte Yönetim Kurulu ve Fakülte Kurulu üyelikleri ile Anabilim Dalı başkanlığı görevini yürüttü. 26. 12. 2006 tarihinde İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Ana Bilim Dalı'na öğretim üyesi olarak atandı. 06. 03. 2008'de Profesör Ünvanını aldı. Hâlen İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Hadis Ana Bilim Dalı Başkanı olarak görevini sürdüren Ertürk, evli ve iki çocuk babası olup İngilizce ve Arapça bilmektedir.

Çalışmaları: 6 adet yayımlanmış bilimsel kitapları; hakemli dergilerde yayımlanmış uluslar arası ve ulusal makaleleri; Uluslar arası ve ulusal bilimsel sempozyumlarda sunduğu bildirileri, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde yayımlanmış maddeleri vardır. Ayrıca bilimsel panellere katılmış ve konferanslar da sunmuştur.

*Akademik hayatımın başlangıcından bu yana
her türlü desteęi veren muhterem hocam
Sayın Prof. Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN'a...*

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR -----	10
ÖN SÖZ -----	11
GİRİŞ -----	17
I. Araştırmanın Amacı, Mahiyeti ve Önemi -----	17
A. Amacı-----	17
1. Tarihi Bir Hadisten de Evrensel Bir İlkenin (Sünnetin) Çıkarılabileceği -----	17
2. Nebevî Sünnet'in Evrensel Yönlerinin Ön Plana Çıkarıl- ması Gereği -----	19
B. Mahiyeti ve Önemi -----	21
II. Kavramlar -----	25
A. Nebevî Sünnet -----	25
B. Târihsel/lik ve Evrensel/lik -----	26
C. "Sünnet İhdâsı" ve "Sünnet İhdâsı Hadîsi"-----	31
1. Sünnet İhdâsı -----	31
a. Sünnet -----	32
b. İhdâs-----	32
2. "Sünnet İhdâsı Hadîsi" -----	34

BİRİNCİ BÖLÜM

DİNDE TECDİD DÜŞÜNÇESİ VE TECDİD HADİSİ'NİN ÇÖZÜM- LENMESİ -----	35
I. Dinde Tecdid Düşüncesi -----	37
II. "Allah Her Yüz Senenin Başında Bu Ümmete Dinini Tecdid Edecek Kişi(ler) Gönderecektir" Hadisinin Tahlili -----	41
A. Hadisin Senedinin Tahlili -----	41
B. Hadisin Metninin Tahlili -----	46
III. Sonuç -----	71

İKİNCİ BÖLÜM

İHDÂS KAVRAMI ve TÂRİHTE MUHDES SÜNNETLER -----	77
I. İhdâs Kavramı; Sözlük ve İstılâhî Anlamları -----	79
A. Sözlük Anlamları -----	79
B. İstılâhî Anlamları -----	80
1. Kur'an'da İhdâs Kavramı -----	80
2. Bazı Rivâyetlerde İhdâs Kavramı -----	83

C. Değerlendirme -----	98
II. Tarihte Muhdes Sünnetler-----	100
A. İslam Öncesinde Uygulanagelen Sünnetler ve Hz. Peygamber'in Bu Sünnetleri İcra Etmesi -----	100
1. Fiilî Uygulamalar -----	101
a. Miras Dağılımı -----	101
b. Zina Edenin Recmedilmesi-----	101
c. Diyet Bedeli -----	102
d. Hırsızın Elinin Kesilmesi -----	102
e. Kasâme Yemîni-----	103
f. Mal Karşılığı Boşa(n)ma (Hulû') -----	103
g. Ka'be'de Ayakkabı Çıkarmak -----	104
2. Veciz Sözcükler -----	104
a. "el-Veledü li'l-Firâş" (الولد للفراش) -----	104
b. "el-Beyyinetü alâ Men İdde'a..." (البينة على من ادع...) -----	105
c. "ed-Dällü ale'l-Hayri ke Fâilihi" (الدال على الخير كفاعله) -----	105
d. "Ene en-Nezîrü'l-Uryân" (انا النذير العربيان) -----	106
B. Hz. Peygamber Döneminde Sahâbeden Sünnet İhdâs Edenler -----	106
1. Muâz b. Cebel'in Sünneti-----	106
2. İbn Mes'ûd'un Sünneti-----	107
3. Ebû Bîşr el-Berâ' b. Ma'rûr'un Sünneti-----	108
4. Rifâ'a b. Râfi' ez-Zürekî'nin Sünneti-----	109
5. Hubeyb b. Adî'nin Sünneti-----	110
6. Temîm ed-Dârî'nin Sünneti -----	110
C. Hz. Peygamber Dönemi Sonrasında Muhdes Sünnetler--	113
1. Cemaatle Kılınan Namazda Selamın Yüksek Sesle Verilmesi -----	115
2. Teravîh Namazının Cemaatle ve 20 Rek'at Kılınması- -----	115
3. Şarab İçenin Cezalandırılmasında Vurulan Değnek Miktarı -----	116
4. Atlardan Zekat Alınması -----	116
5. Hutbenin Namazdan Önce Okunması-----	116
6. Bayram Namazlarında İmamın Hutbe İçin Minbere Çıkıp Oturması ve Müezzinin İkinci Ezanı Okuması -----	118
7. Müezzinin Ezan Okurken Ellerinden Birini Kulağına Koyması-----	118
8. Ka'be'nin Çevresinde Namaz Kılınması-----	119
9. Hutbenin Sonunda "İnnallâhe Ye'muru bi'l-Adli ve'l-İhsân..." Âyetinin Okunması -----	119
10. Mehir Miktarının 400 Dinar Olarak Belirlenmesi----	119

11. Hutbe'de "İnallâhe ve Melâiketehu Yusallüne ale'n-Nebî. Yâ Eyyühellezîne Âmenû Sallû Aleyhi ve Sellimû Teslîmen" Âyetinin Okunması-----	120
12. Cuma Hutbesinde Dua İçin Ellerin Kaldırılması ----	120
13. Vitir Namazında Kunut Okumak İçin Tekbir Alınp Ellerin Kaldırılması -----	120
14. İbadethanelere Yönelik Yapılan Yenilikler -----	120
D. Değerlendirme -----	121

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÜNNET İHDÂSİ HADİSİ VE TETKİKİ -----	125
I. Sünnet İhdâsî Hadîsinin Metni ve Sebeb-İ Vürûdu-----	127
A. Hadîsin Metni -----	127
B. Hadîsin Sebeb-i Vürûdu-----	128
C. Hadîsin Senediyle İlgili Bazı Teknik Bilgiler (Merfû, Mevkûf ve Maktû' Olması)-----	130
1. Senedin Müntehası (Sözû Söyleyen) Yönüyle Hadîsin Metni-----	131
2. Hadîsin Bazı Rivâyetlerindeki Senedlerinin Kritiği ----	132
D. Hadîsin Metninin Başka Rivâyetlerle Mukayesesi-----	133
1. Müterâdif Lafızlarla ya da Farklı Kalıplarla Gelen Rivâyetler-----	133
a. Lafızların Mukayesesi -----	133
b. Hadîsin, Sebeb-i Vürûdu Farklı Ama Kısmen Metin Benzerliği Olan Bir Başka Rivâyetle Mukayesesi -----	137
c. Sünnet İhdâsî Hadîsinin İhyâ Hadîsiyle Mukayesesi	140
II. Değerlendirme -----	143

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÜNNET İHDÂSİ HADİSİNİN TARİHTEKİ DEĞERİ VE KUR'ÂN'A UYGUNLUĞU MESELESİ -----	145
I. Sünnet İhdâsî Hadîsinin Tarihteki Değeri-----	147
A. Sünnet İhdâsî Hadîsinin Hadîs Kaynaklarındaki Bâb Başlıklarında ve Klasik Dönem İslam Âlimleri Nazarındaki Önemi---	147
II. Sünnet İhdâsî Hadîsinin Kur'ân'a Uygunluğu -----	162
A. Nisâ Sûresi 85. Âyet -----	163
B. İnfîrâr Sûresi 5. Âyet -----	170
III. Değerlendirme -----	171

SONUÇ-----	175
------------	-----

KAYNAKÇA -----	187
----------------	-----

DİZİN-----	201
------------	-----

KISALTMALAR

- A.g.e. : Adı geçen eser.
A.g.m. : Adı geçen makale
A.g.y. : Adı geçen yer.
A.Ü.İ.F.D. : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b. : bin., İbn
bk. : Bakınız
bnt. : binti
c. : cilt
ev. : Çeviren, tercüme eden
der. : Derleyen
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
h. : Hicrî
İSAM : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi
İSAV : İslamî Araştırmalar Vakfı
mad. : Madde/si.
m. : Milâdî
M.Ü.İ.F.V. : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
M.Ü.S.B.E. : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
nşr. : neşreden, tahkik eden
s. : Sayfa
sy. : Sayı
T.D.K. : Türk Dil Kurumu
trs. : Tarihsiz.
Vd. : Ve devamı
Vs. : Vesaire

ÖN SÖZ¹

Değişim, gelişme, ilerleme, terakkî, gerileme, yenileme, başkalaşım, tecdüd, teceddüd, güncelleme vb. kavramlar günümüz İslam dünyasındaki toplulukların sürekli gündemlerinde bulunan kavramlardır. İslam ülkeleri sosyal, siyasî, iktisadî, dinî farklılaşmaların gittikçe belirginleştiği küreselleşen dünyada bir yandan değişimlerden ve gelişmelerden geri kalmamak, öte yandan târihî değerlerini muhafaza etmek için etkile(n)melerden mümkün mertebe az zararla sıyrılabilenin çarelerini aramaktadırlar. Bunun için bilhassa temel dinamiklerini harekete geçirecek esas unsurları gündeme getirmek zorunda kalmaktadırlar. İslam dininin temel dinamiklerinden olan vahyi ve onun temel öğretilerini yeniden gözden geçirerek fikrî gelişmenin yollarını aramaktadırlar.

Bu çerçevede Vahyin (Kur'an) ve onun pratik açılımı olan Nebevî Sünnetin değişmekte ve farklılaşmakta olan insanlığa sunacağı hizmetler, evrensel bir tarz ve üslup içerisinde aktarılmaya çalışılmaktadır. Zira Kur'an'ın ve Nebevî Sünnet'in mesajı, sadece müslüman çevrede yetişip İslamiyeti kabul eden insanlara değil, yeryüzünde yaşayan bütün insanlar için hidâyet kaynağıdır.

Ancak bu iki kaynaktan salt Kur'an'daki evrensel ilkeler üzerinde durulmakta, onun bizzat gerçek yorumcusu ve uygulayıcısı olan Hz. Peygamber'in Sünneti'ne ve özellikle onun evrensel yönüne yeterince dikkat çekilmemektedir. Aksine, Nebevî Sünnet'e, Kur'an zihniyetinden tamamen bağımsız, tarihte kalmış bir dünya görüşü gibi bakılmakta ve

¹ Bu çalışmanın ilk hâli "*Sünnetin Güncelleştirilmesine Doğru*" başlığı altında 2005 senesinde (İlahiyat Yayınları, Ankara) yayımlanmış olup, Kitabın başlığından sonucuna kadar bazı ilave bilgiler ve tashihler yapılmak suretiyle güncellenerek yeniden yayımlanmıştır.

bundan dolayı da sadece tarihî bir malzeme olarak değerlendirilmektedir. Bunun neticesinde de “Kur’an müslümanlığı veya Kur’an İslam’ı” (!)² gibi ilmî ve pratik değeri olmadığına inandığımız kavramlar da yaygınlaşmaktadır.

Bunun için Hz. Peygamber’in icraatlarında zaten mevcut olan ve daha sonraki müslümanların da kendilerine örnek alabilecekleri evrensel ilkelerin yeniden gündeme getirilmesi ve bu vesileyle Nebevî Sünnet’in evrensel dinamizmine yönelik araştırmaların yapılması gerekmektedir.

Biz de bu sebeple “Her toplumun ve toplumdaki bireylerin kendi şartları çerçevesinde ortaya koyduğu (başlattığı) ve sonraki insanların da takip ettikleri faydalı her yeni faaliyet (söz, fiil ve tasvip olarak) Nebevî Sünnete uygundur” ilkesini çalışmalarımızda esas aldık.

Kısaca “sünnet ihdâsı” adını verdiğimiz bu ilkenin çıkış kaynağı ve İslam düşünce tarihindeki yansımaları çalışmamızın ana konusunu teşkil etmekte olup ileride yapılacak benzer araştırmalara katkı sağlayabilecek tarzda bir nevi deneme ve giriş mahiyetindedir. Zira bu inceleme, modernleşmenin getirdiği dinî, siyâsî, sosyal, kültürel ve iktisadî şartlardan dolayı ortaya çıkan günümüz problemlerini çözecek somut önerileri -şimdilik- sunmamaktadır. Daha ziyade “sünnet ihdâsı ilkesi”nin önce İslam düşünce tarihindeki işlevine bölgesel ve nokta örneklerle dikkat çekmeyi, daha sonra da günümüz Müslümanlarını yakından ilgilendiren özellikle uluslararası sosyal, siyasi ve kültürel meselelerin Nebevî Sünnet (Kur’an ve Sünnet) boyutundan halledilebilmesine ve geleceğe yönelik dinî ve millî stratejilerin bu doğrultuda geliştirilmesine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Buradaki esas hedefimiz de (*Nebevî Sünnetin Güncelleştirilmesi* projesidir. Fakat bu güncelleştirme, uluslararası dinî, siyasi ve iktisadî hegemonik güçlerin istek ve arzularına hizmet

² Bu konuyla ilgili çalışma için bk. Ertürk, Mustafa, “Nebevî Sünnet’in Tarihî Gerçeklikteki Konumu Açısından ‘Kur’an İslamı Söyleminin İlmî Değeri”, *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, 1/1, İstanbul 2003, s. 7-29.

eden, dini tekellerine alan yerli (!) görünümlü kişi(lerin) veya grupların yaptıkları veya yapmaya çalışacakları tarzda konjonktürel bir güncelleştirme değildir. Zirâ hâl ve şartlara göre yapılacak bir güncelleştirme, Kur'an'ı sadece tarihe hap-solmuş bir kitap, Hz. Peygamber'i de âlelade bir insan konumuna indirgemek anlamına gelir. Bunu ilaveten "İslam Yücedir" Nebevî Sünnet ilkesi, adeta "İslâm diğer dinler ve inançlarla eşittir" ilkesine dönüştürülerek muharref dinlerin veya bu dinlerden kaynaklanan akımların seviyesine indirgenmektedir. Bu süreçte ise diyalog, hoşgörü vb. kavramlar mâsum görünümleri içerisinde kullanılmakta, sonunda da, küresel hegemonik güçlerin dayattığı dinî açıdan yeni dünya düzeninin oluşmasına gerek teorik gerekse pratik açıdan katkı yapmak anlamına gelir.

Halbuki bizim kastettiğimiz Sünnetin güncelleştirilmesi projesi, bir takım insanların günümüz dinî, siyasî, ekonomik ve kültürel yönlendirmeler ve dayatmalar karşısında duydukları zorunluluk hissiyle Nebevî Sünnetin konjonktürel yorumlamalarına akademik bir tepki ve eleştiri olarak günümüz İslam düşüncesini Nebevî Sünnetin merkezine odaklaştırmayı hedeflemektedir.

Bu amaçla kitabın başlığına yukarıda belirlemiş olduğumuz hedefe yönelik olarak *Sünnetin Güncelleştirilmesi*³ ifadesini koyduk. Bu projenin ilk aşamasında yer alan *Tecdîd* kavramı ve ilgili hadisin incelenmesinden sonra hedefe götürececek bir diğer kavramın da *sünnet ihdâsı* olabileceğini düşündüğümüzden, çalışmamızda ağırlıklı olarak bu meseleyi tarihî açıdan ve bir rivayet üzerinde ve anlam alanını genişleterek işlemeye gayret ettik.

Bu çalışma bir giriş ve dört bölümden teşekkül etmektedir;

Giriş'te konunun amacı, mahiyeti ve önemi ile çalışmada kullanılan bazı kavramlardan bahsedilmektedir; I. Bölüm'de

³ Bu çalışmanın ilk baskısında "Sünnet'in Güncelleştirilmesine Doğru" başlığı yer almaktadır (İlahiyat Yayınları, Ankara 2005)

“Dinde Tecdid Düşüncesi ve Tecdid Hadisi”, başlığı altında güncellenenin birinci aşamasında yer alan, önceden tetkik edip yayınladığımız dinde tecdid düşüncesi ile Tecdid Hadisi diye adlandırdığımız rivayetin incelemesi yer almaktadır. Bundaki sonraki bölümler ise güncellenenin diğer adımı olan ihdâs ve ilgili olduğu kavramlar üzerinde yoğunlaşmaktadır II. Bölüm’de “İhdâs Kavramı ve Târihte Muhdes Sünnetler” genel başlığı altında ihdâs kavramının Kur’an ve rivayetlerdeki kullanımı ile geçmişten günümüze kadar (câhiliye dönemi, Hz. Peygamber dönemi, dört halife dönemi ve daha sonraki devirlere ait) sünnet olarak devam ettirilen ihdâslardan bazı örnekler verilmektedir. III. Bölüm’de “Sünnet İhdâsı Hadîsi ve Tetkiki” başlığını taşıyan bu bölümde sünnet ihdâsı hadîsi sadece metin açısından⁴ ve sünnetin ihyâ edilmesine dair rivâyetin de yer aldığı lafzen veya mânen benzer başka rivâyetlerle mukayese edilerek hadîs ilminin temel prensipleri çerçevesinde değerlendirilmektedir. IV. Bölüm’de “Sünnet İhdâsı Hadîsinin Târihte Kazandığı Değer ve Kur’an’a Uygunluğu Meselesi” başlığı altında ise öncelikle sünnet ihdâsı hadîsiyle ilgili, geçmişte İslam âlimlerinin yorumları kronolojik olarak sunulmakta ve kısa değerlendirmelerle izah edilmeye çalışılmaktadır. Daha sonra adı geçen hadîsin, Kur’an’a uygun olup olmadığı meselesi belirli âyetler çerçevesinde incelenmektedir. Sonuçta sünnet ihdâsı hadîsiyle sünnet olarak devam ettirilen ve “dini” dediğimiz uygulamalarla bağlantı kurarak hadîsin günümüzdeki fonksiyonel değeri üzerinde kısa değerlendirmeler yapılmaktadır.

Bu çalışmanın çok kıymetli ilim ve fikir adamlarımızın olumlu katkılarıyla daha da olgunlaşacağını ümit etmekteyiz. Ancak şurası unutulmamalıdır ki, ilimde ve fikirde yanlış yapmak *korkusu* ilim ve fikir hayatının donmasına, statik-

⁴ Esasında bu hadîsin, başka tarikleri de dahil olmak üzere, senedlerinin kritiğinin de yapılması icap etmektedir. Ancak, biz ön tespitlerimize göre senedler hakkında ciddi bir tenkit olmadığı için sened tahliline (rical tahkiki yönüyle) girmeyeceğiz.

leşmesine yol açacak, böylece Nebvî Sünnet'in evrensel dinamizminden asla istifade edilemeyecektir.

Çalışmamız esnasında gerekli tavsiyelerde bulunup görüşleriyle çalışmanın şekillenmesine maddi ve manevi katkı sağlayan isimlerini sayamayacağım herkese müteşekkirim;

Ayrıca yoğun tempolu akademik hayatımın sürecinde ve çalışmalarımın gün yüzüne çıkmasında büyük fedakârlık gösteren aile efradıma; eşim Seher'e, çocuklarım Dr. Ş. Âkife ve Av. Ş. Büşrâ'ya şükranlarımı arz ederim.

Son olarak, dini meseleleri; paneller, sempozyumlar, seminerler ve yayınlarıyla ele alıp, akademik düşüncenin gelişmesine katkı sağlayan, Anadolu İlahiyat Akademisi'ne ve müdürü Sayın Tuncer Namlı'ya, yeniden güncellenmiş hâliyle bu çalışmayı da yayımlayan Fecr Yayınevi ve editörü Sayın Hüseyin Nazlıhaydın'a ve ve emeği geçenlere ayrıca teşekkür ederim.

Ameller ancak niyetlere göredir.

Prof. Dr. Mustafa ERTÜRK
Bağlarbaşı-2005 / Fatih-2018